

Introducere

1. Cu toții avem un corp, care funcționează și reacționează cvasi-stereotipic, toți provenim dintr-un ovul fertilizat, în aceeași măsură în care fiecare dintre noi respirăm, mâncăm, iar inima fiecăruia continuă să bată. Dacă vreunul dintre noi eșuează la un anumit moment din a face aceste lucruri, atunci supraviețuirea noastră ajunge să depindă de un medic sau de un aparat medical. Din acest punct de vedere, suntem cu toții la fel. În mod consecutiv, atât omul, cât și celelalte viețuitoare nu comportă deosebiri marcante, viața fiind un atribut unanim, iar viețuirea fiind, după cum bine vedem, stereotipă. Astfel, mai devreme sau mai târziu, în lumina dreptului fundamental la viață, vom ajunge să luăm contact, într-un fel sau altul, cu una dintre ipostazele sistemului medical în sens larg. Mai mult, este foarte posibil ca acest contact să ne diferențieze ca istorie naturală, așa încât nu toți vom avea aceeași cicatrice, la fel cum nu toți ne vom fi tratat de aceeași afecțiune. Însă cu toții, cel puțin o dată, am experimentat durerea. Medicina ajunge să ne individualizeze, fiind în cele din urmă știința care se ocupă cel mai îndeaproape cu studiul omului. Tocmai din acest motiv, relațiile sociale medicale ar trebui să preocupe în mod evident studiul juridic. În evoluția sa de la îndeletnicire mistică la hipertehnologizare – pentru că, în cele din urmă, medicina înseamnă tehnologie –, medicina a putut propune spre studiu juridic o serie largă de relații sociale nuanțate, cu particularități adesea intricate din cauza apartenenței, pe de o parte, la sfera de interes moral-deontologice, cât și, pe de altă parte, la știința dreptului.

Pe de altă parte, practica medicală se ghidează după anumite *principii intrinseci medicinei*, care asigură stabilitatea și operativitatea actului medical. Vorbim aici, pe de o parte, despre principii ale deontologiei medicale și, pe de altă parte,

despre principiile ale științei medicale și ale cercetării fundamentale. Cu formulări variabile la nivel internațional, codurile deontologice medicale prevăd trei mari principii^[1]:

a) pacientul reprezintă prima prioritate (medicul aflându-se în serviciul pacientului și al societății);

b) libertatea alegerii medicului și a intervențiilor medicale propuse – principiu corelat cu ideea unei informări prealabile clare, sincere, adecvate, indispensabile pacientului pentru obținerea unui consimțământ informat;

c) medicul se bucură de calități precum: independența, responsabilitatea propriilor acțiuni, competența (pe diverse arii de specialitate, în contextul unei formări medicale continue), practicarea profesiei în mod nondiscriminant.

2. Dacă ne referim la *coordonatele generale ale științei și cercetării medicale*, de-a lungul istoriei observăm conturarea mai multor curente de opinii cu valoare de principiu. Începând cu etapa antică a pestilenței, când pandemiile și moartea dominau peisajul stării de sănătate în lume, percepția generală era aceea că boala reprezenta o pedeapsă divină. De fapt, promiscuitatea, insalubritatea și lipsa oricărui tratament făceau ca boli precum variola să ucidă milioane de oameni (în secolul al VII-lea, variola făcea, conform statisticilor vremii, 60 de milioane de victime). Continuând cu era vaccinală, când savanți precum Jenner sau Pasteur concepeau primele vaccinuri, metode de prevenție care într-un final au dus la controlul sau chiar la eradicarea multor boli infecțioase (conform OMS, în 1977, eradicarea variolei), și culminând cu emergența unor noi boli letale (boli de nutriție, bolile cardiovasculare, bolile neoplazice, bolile psihice), percepția științifică asupra fenomenului terapeutic și preventiv a suferit numeroase prefigurări.

Fenomenul progresului în medicină este, așadar, dinamic, iar direcțiile sale de evoluție sunt în strânsă legătură cu domeniul nostru de interes, anume cel al răspunderii juridice medi-

[1] L. Karila, Book des ECN, ediția în limba română, Ed. Medicală Universitară „Iuliu Hațieganu”, Cluj-Napoca, 2011, p. 871.

cale – răspunderea penală medicală. Spunem acest lucru, deoarece în prezent principiile terapeutico-clinice, de cercetare fundamentală și chiar cele deontologice sunt guvernate de conceptul de *medicină bazată pe dovezi*^[1] – acesta susținând în genere ideea conturării unei medicini (în sens larg) care se dovedește a funcționa. De aici putem reține două repere principale, relative răspunderii juridice medicale: pe de o parte, până la acest moment, se admite indirect faptul că medicina nu s-a bazat pe dovezi (și, după cum istoria o arată, a produs consecințe nefaste), iar, pe de altă parte, se introduce în uzul curent noțiunea de *dovadă medicală* (studii epidemiologice, coduri și ghiduri de practică, metodologii de cercetare etc.).

Odată cu implementarea acestui concept, noțiunii înaintea necuantificabile (riscuri, probabilități, variante terapeutice, metode intervenționale) au devenit pragmatic sistematizate^[2]. Menționăm aici *riscul medical*^[3], care odată cu adoptarea ghidurilor și algoritmilor de practică a devenit o entitate statistică precis determinată. Numeroase spețe medicale ajung să fie soluționate prin prisma riscului medical cuantificat în sensul nuanțării răspunderii juridice medicale sau a identificării elementelor de circumstanțiere.

3. Tot în acest context, *latura juridică a raporturilor medicale* (în principal privitor la relația medic-pacient) capătă noi valențe – se conturează un sistem de referință accesibil atât pacienților, cât și cadrelor medicale, sistem care ajunge chiar să reglementeze (măcar din punct de vedere profesional) diferite aspecte ale raporturilor medicale (spre exemplu, reglementarea strictă a planurilor terapeutice, a procedurilor de resuscitare și terapie intensivă, a metodelor de tratament). Avem, așadar, la îndemână un set de norme profesionale ca-

[1] Original engl. – „*evidence based medicine*”.

[2] *W. Rosenberg, A. Donald*, Evidence based medicine: an approach to clinical problem-solving, în *British Medical Journal*, 1995;310:1122-1026.

[3] *A.R. Feinstein, R.I. Horwitz*, Problems in the “evidence” of “evidence-based medicine”, în *The American Journal of Medicine*, 1997;103:529-535.

re vor opera ca material probator privind orice posibil litigiu medical.

Altminteri, după cum se poate observa din cadrul normativ, domeniul răspunderii penale medicale este unul deosebit de variat, cuprinzând fapte incriminate prin Codul penal sau legi speciale din multiple domenii, precum: traficul și consumul ilicit de droguri, drepturile pacienților, prelevarea de organe, țesuturi sau celule de origine umană, activitatea de donare de sânge și transfuzie, traficul de organe, țesuturi sau celule umane, studiul clinic al medicamentelor, avortul sau corupția medicală.

Toate aceste fapte, prin incriminarea lor, alcătuiesc domeniul *infrațțiunilor medicale*. Prin aceea că sunt fapte prevăzute de legi penale, ele se încadrează tehnico-juridic în cadrul dreptului penal special; pe de altă parte, fiind specifice sistemului medical, ele se încadrează în sistemul normativ al dreptului medical. Observăm deci caracterul dual din punct de vedere tehnic al infrațțiunii medicale; vom vedea în cadrul lucrării de față care sunt elementele definitorii pentru aceste ramuri de drept, le vom individualiza, diferențându-le, totodată, de normele de etică medicală.

4. Domeniul *dreptului medical* cunoaște la nivel mondial diferite stadii de evoluție. De departe putem spune că sistemele de drept tributare dreptului anglo-saxon (SUA, Regatul Unit al Marii Britanii, Australia, Noua Zeelandă, Canada) posedă un set de norme bine încetățenite ca aparținând dreptului medical, conferindu-i acestuia un profund caracter unitar și independent^[1]. În schimb, dreptul medical este socotit ca fiind de relativă noutate la nivel european; mai mult, în România, cu mici excepții, abia încep să se contureze puncte de vedere doctrinare cu privire la dreptul medical, în ciuda multitudinii de acte normative corelative acesta neavând încă un caracter unitar, de sine stătător.

[1] J. Herring, *Medical Law and Ethics*, Oxford University Press, Oxford, 2010, pp. 2-4.

De altfel, domeniul dreptului medical nu poate fi considerat independent, în condițiile în care nu este susținut de un aparat critic doctrinar solid. Nu putem lăsa la o parte nici aspectele jurisprudențiale care, deși nu constituie în sistemul nostru juridic izvor de drept, contribuie, la rândul lor, la personalitatea unei ramuri a dreptului. Chiar dacă acestea constituie motive care îngreunează redactarea unei astfel de lucrări, considerăm totuși că cea de față se va dovedi a fi una oportună, cu atât mai mult cu cât are să se refere în termeni generali la o secțiune a dreptului medical, anume infracțiunile medicale. De aceea, ne propunem ca ea să stea la baza unei documentări ulterioare, în vederea cercetării mai amănunțite a domeniului în discuție.

Literatura internațională de specialitate este, pe de altă parte, semnificativ mai cuprinzătoare, cu puncte de vedere adeseori divergente, motiv pentru care am propus spre analiză și în cadrul acestei cărți un aparat bibliografic complex (tratate, monografii, manuale, articole etc.) – atât intern, cât și internațional –, în majoritatea sa de mare actualitate, provenind deopotrivă din doctrina juridică de specialitate, din cea științifică medicală sau de bioetică și deontologie medicală.

5. În cele ce urmează, înainte de abordarea temei propriu-zise – anume răspunderea penală medicală în lumina anumitor infracțiuni medicale –, propunem analizarea unor aspecte de ordin teoretic menite să delimiteze coordonatele dreptului medical și ale noțiunii de infracțiune medicală, precum și să individualizeze concepte operaționale specifice, precum cel al drepturilor pacientului sau cel al drepturilor fundamentale privitoare la viața, supraviețuirea și dezvoltarea bio-socială umană.

Capitolul I

Istoricul răspunderii juridice medicale.

Direcții de cercetare

6. Istoria ne arată că, încă din vremea lui Hipocrate, medicina era văzută având ca finalitate nu doar vindecarea sau prevenirea bolilor, ci și, poate mai presus decât orice, perfecționarea omului, ajutorul dat oricărei persoane pentru a deveni mai bună, mai fericită. Aceasta, deoarece medicul, prin profesia sa, tinde spre a lumina omenirea, a deschide noi orizonturi, a da la o parte cortine înfățișând adevăruri și uneori înfăptuind dreptatea.

Aceeași istorie atestă faptul că destinul fiecărui om este fundamentat pe nevoia de justețe, de dreptate și de respect individual. Astfel, putem spune că atât medicina, cât și justiția sunt contexte existențiale lăuntrice firii umane. Într-un mod aproape stereotip, acestea sunt asimilate fiecăruia dintre noi care, de la un palier sociologic la altul, alcătuim omenirea. Omenirea nu ar fi ajuns astăzi aici în lipsa medicinei și a justiției. De aceea, în fiecare moment, cu toții contăm pe faptul că atât medicina, cât și justiția ne vor conduce mai departe, asigurându-ne în final viața.

Oferim în mod continuu slujitorilor medicinei încrederea noastră, mizând aproape judicios pe faptul că aceștia nu ne vor dezamăgi. Chiar și atunci când considerăm că au făcut-o, prin administratorii justiției, încredințăm nevoia noastră de echitate tot medicului, care are să stabilească în ce măsură s-a produs o pagubă și care sunt întinderile acesteia.

Cu alte cuvinte, expertiza profesională medicală este necesară în orice moment, chiar și pentru a limita și îndrepta posibilele prejucții pe care practica medicală, în moduri mai mult sau mai puțin culpabile, le-ar produce. Acest principiu nu

este unul nou. Începând cu secolul al XVI-lea, prin *Constitutio Carolina*, este introdus *principiul valorificării expertizei profesionale*^[1], autoritatea medicilor experți fiind folosită ca o metodă importantă de asigurare a proporționalității pedepselor cu amploarea fărădelegilor criminale, în același timp stabilindu-se și un cadru legal de sancționare a medicului care, prin neglijență sau nepricepere, cauzează moartea pacientului său^[2].

Textul cu valoare normativă antemenționat a stabilit pentru prima dată în istoria dreptului și a medicinei un cadru legal pentru răspunderea juridică medicală, cadru valorificat prin activitatea de expertiză profesională medicală. Altminteri, răspunderea juridică medicală datează ca principiu legal încă din cele mai vechi timpuri, o dovadă vie în acest sens fiind Codul lui Hammurabi (datând din secolul al XVIII-lea î.Hr.). Normele instituite de această legiuire antică permiteau ca, în cazul eșecului profesional medical, să fie aplicate, în funcție de situația de fapt, sancțiuni grave medicului aflat în culpă (de la pedepse pecuniare până la tăierea mâinilor)^[3].

În România, începând cu momentul consacrării sale legale prin Pravilele Împărătești ale lui Vasile Lupu (1646) și Matei Basarab (1652), continuând cu Codul Callimach (1817), respectiv Legiuirea Caragea (1818), contextul responsabilității juridice medicale a devenit până în ziua de astăzi o realitate profesional-medicală, juridică și socială din ce în ce mai vizibilă. În contextul legislației române actuale, dar și în lumina propunerilor *de lege ferenda*, cei însărcinați cu înfăptuirea justiției își pun încrederea din ce în ce mai pragmatic în actele de expertiză medico-legală – acest lucru fiind cu atât mai elocvent atunci când este abordat judiciar un caz de responsabilitate medicală.

[1] *M.M. Houck*, Forensic Sciences: Modern Methods of Solving Crimes, Praeger Publishers, Westport, 2007, p. 49.

[2] *R.M. Simion*, Malpraxisul medical: oportunitate sau realitate?, Ed. Humanitas, București, 2010, p. 14.

[3] *A.B. Trif, V. Astărăstoaie*, Responsabilitatea juridică medicală în România, Ed. Polirom, Iași, 2000, pp. 13-19.

7. În acest context, lucrarea de față își propune o abordare interdisciplinară – medicală și juridică – a rolului actelor de expertiză medico-legală în definirea diferitelor forme de răspundere juridică medicală. Fie că ne referim la domeniul răspunderii penale medicale, fie că abordăm contextul mal-praxisului medical, instituțional sau administrativ, expertiza medico-legală reprezintă o realitate profesională facil recunoscută, cu consecințe importante în plan juridic.

Oportunitatea și utilitatea abordării acestui domeniu de cercetare capătă greutate și importanță mai ales în lumina noilor prefigurări din sfera dreptului pozitiv: noile Coduri civil, penal, de procedură civilă și de procedură penală creează un nou context juridic referitor atât la expertiza medico-legală, cât și la sfera vizibil eterogenă a responsabilității juridice medicale. Această realitate privită în contextul iminenței unor schimbări și în ceea ce privește legea-cadru din domeniul sănătății oferă noi direcții de studiu și de analiză doctrinară. Acest lucru, cu atât mai mult cu cât, din păcate, literatura juridică și cea medicală din România sunt caracterizate de o carență patentă a studiilor de specialitate, atât analitice, cât și critice, referitoare la responsabilitatea juridică medicală.

Structural, lucrarea vizează trei direcții de studiu. În primul rând, se are în vedere o descriere de ansamblu, dinamică a cadrului legislativ specific exercitării profesiei de medic, a raportului juridic medical și a actului juridic medical. Secundar, este prevăzută o descriere sistematică a principalelor forme de răspundere juridică medicală: disciplinară, administrativă, civilă și penală, cu accent asupra condițiilor generale de angajare a răspunderii juridice și, în special, asupra noțiunii de vinovăție în răspunderea juridică medicală. Numai după analiza acestor aspecte cu caracter teoretic va fi posibilă abordarea domeniului pivot al acestei lucrări, anume cel al expertizei medico-legale.

Actele de expertiză medico-legală constituie unul dintre elementele probatorii principale în ceea ce privește definirea răspunderii juridice medico-legale. Acest lucru atât în lumina realităților profesionale specifice, cât și secundar rolului pro-

cesual oferit de legislația în vigoare. Totuși, considerăm necesare unele propuneri *de lege ferenda* în acest domeniu vizibil eterogen, cu atât mai mult cu cât angajarea răspunderii juridice medicale comportă consecințe de mare vizibilitate atât în plan profesional, cât și social.

Înainte de a proceda la abordarea efectivă a conținutului lucrării, fără a dezbate inutil impactul academic al unei astfel de direcții de cercetare, trebuie subliniat faptul că angajarea răspunderii juridice medicale este chiar și în ziua de astăzi un subiect cu o valoare științifică voalată, atât premisele, cât și consecințele acestei realități fiind adesea trecute cu vederea. De aceea, le mulțumim dascălilor noștri pentru susținerea și îndrumarea unui astfel de demers științific, cu speranța unor rezultate oneste și de calitate.